

УДК 368.013

DOI: 10.31359/2312-3427-2018-4-157

**В.Д. Чумак, Т.Г. Мисник, С.П. Зоря, кандидати екон. наук, доценти
Полтавська державна аграрна академія**

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ

У статті обґрунтовано необхідність проведення аналізу рівня фінансових ризиків на підприємстві, який дасть змогу дослідити їх вплив на фінансовий стан підприємств. Проаналізовано зв'язок між фінансовими ризиками та прибутковістю підприємства, розглянуто необхідність та основні етапи політики управління фінансовими ризиками.

Ключові слова: підприємницький ризик, фінансовий ризик, ідентифікація ризику, моніторинг, квантифікація, мінімізація, диверсифікація, страхування, управління.

Постановка проблеми. Фінансові ризики є невід'ємною частиною діяльності суб'єкта господарювання. Ризики притаманні всім сферам життя людини. Тому ризик, як категорія, не являє собою ні якусь перевагу ні є суттєвим недоліком. Однак фінансові ризики та підходи до управління ними на сучасному етапі розвитку економіки являються одними із пріоритетних напрямів вивчення. Вплив ризиків на фінансовий стан підприємства став відчутним з моменту переходу до ринкової економіки. Серед усіх ризиків, що супроводжують повсякденну діяльність суб'єктів господарювання, основне місце займають фінансові ризики, тому що ставлять загрозу для подальшої успішної діяльності підприємства. Їх дія безпосередньо впливає на зниження фінансових результатів діяльності, зниження фінансової стійкості та, відповідно, погіршення фінансового стану підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Визначенню сутності фінансових ризиків та їх місця в господарській діяльності підприємства, визначенням підходів до їх класифікації, оцінки та розробки напрямів нейтралізації займалися ряд вчених економістів: Клапків М.; Коваленко Л.О.; Ремньова Л.М., Вітлінський В.В. Ястремський О.І., Верченко П.І. О.Л. Устенко, Ю. Балясна, А. Маршал, В. Черкасова та ін.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є з'ясування сутності поняття «фінансові ризики», визначення їх впливу на діяльність

підприємства та визначення основних напрямів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу. За своїм змістом, ризики – це можливість виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей через випадкові зміни умов економічної діяльності, несприятливі обставини [3].

Момот Т.В. визначає фінансовий ризик як економічну категорію, яка характеризує імовірність виникнення непередбачуваних втрат (зменшення або повна втрата прибутку, недоотримання запланованих доходів, виникнення непередбачуваних витрат, втрата частини доходів або всього власного капіталу) в ситуації невизначеності умов фінансово-господарської діяльності.

Корж Н.В. під ризиком розглядає вірогідність отримання збитку або недоотримання прибутку в порівнянні із запланованим результатом, тобто це характеристика діяльності, що складається із невизначеності результату та визначення можливих варіантів її оптимізації [5].

Ризик – невизначена вірогідна подія, наслідками якої на макро- та мікрорівні можливі фінансові втрати (доходи) різного ступеня.

Економічний ризик – об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності у ситуації неминучого вибору і відображає міру досягнення очікуваного результату, невдачі та відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих та неконтрольованих чинників за наявності прямих та зворотних зв'язків.

Підприємницький ризик - це ризик, що виникає в результаті будь-яких видів діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, їх реалізацією, товарно-грошовими і фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів [4]. Тобто, ризик це невпевненість в результаті здійснюваних операцій та економічному результаті за цими операціями.

До підприємницьких ризиків відносять виробничий, комерційний і фінансовий ризики. Фінансовий ризик відіграє найбільш значиму роль в загальному «портфелі ризиків» підприємства. Фінансовому ризику властиві наступні основні характеристики : економічна природа; об'єктивність прояву; ймовірність реалізації; невизначеність наслідків; очікувані несприятливі наслідки; суб'єктивність оцінки; варіабельність рівня.

Враховуючи всі перераховані характеристики, фінансові ризики класифікують : кредитний, процентний, валютний, депозитний, податковий, інвестиційний, інфляційний, криміногенний, ризик неплатоспроможності, ризик зниження фінансової стійкості, структурний

ризик та інші види ризику. Вплив фінансових ризиків на господарську діяльність підприємства може бути як негативним так і позитивним.

Негативні наслідки дії фінансових ризиків є зниження рівня економічної безпеки і, як наслідок, кризовий фінансовий стан. В ринковій економіці уникнути ризику неможливо. Однак основним є не уникнення ризику, а передбачення його та можливість зниження фінансових чи інших наслідків за даним ризиком.

Взагалі фінансовий стан підприємства це комплексне поняття, що є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства; визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і системою показників наявності, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Аналіз фінансового стану є необхідним засобом, що дає змогу виявити будь-які зміни в значенні основних показників, що характеризують рівень фінансової стабільності підприємства. Аналіз фінансового стану підприємства класифікують на внутрішній і зовнішній. Зовнішній аналіз включає в себе аналіз прибутковості та рентабельності, аналіз фінансової стійкості, стабільності, платоспроможності і ліквідності балансу; аналіз ефективності використання залученого капіталу.

Внутрішній фінансовий аналіз включає : аналіз майна (капіталу) підприємства; аналіз фінансової стійкості і стабільності підприємства; аналіз ділової активності підприємства; аналіз динаміки прибутку та рентабельності підприємства і факторів, що впливають на них; аналіз кредитоспроможності підприємства; аналіз ліквідності і платоспроможності підприємства; аналіз самооплатності підприємства.

Важливо не лише проведення аналізу фінансового стану, а своєчасне виявлення ризиків та запобігання негативному розвитку подій, тобто уникнення настання кризового стану. На практиці з кризою, як правило, ідентифікується загроза неплатоспроможності та банкрутства підприємства, діяльність його в неприбутковій зоні або відсутність у цього підприємства потенціалу для успішного функціонування. Поняття «ризик» тісно пов'язане із поняттям прибутку, оскільки будь-яка діяльність, що здійснюється з метою отримання прибутку, буде нести в собі певні ризики. Взаємозв'язок цих понять прослідковується в наступному:

- ризик несе в собі як можливість втрати так і можливість отримати додатковий дохід;
- чим вищим є рівень очікуваного доходу тим вищим буде і рівень ризику. При нульовому ризику сума отриманого прибутку буде мінімальною;

- при прийнятті рішення інвестор повинен віддати перевагу або прибутковості або надійності вкладення.

Отже, необхідною умовою ефективного функціонування підприємства є розробка політики управління фінансовими ризиками. Основне місце в управлінні фінансовими ризиками посідає правильна їх оцінка.

При оцінці ризику перш за все слід звернути увагу на джерело виникнення ризику. Поява фінансових ризиків може бути спричинена як чинниками внутрішнього середовища (роботою самого підприємства) так і чинниками зовнішнього середовища. Визначивши джерело виникнення фінансового ризику можна чітко встановити основні шляхи його мінімізації.

В процесі оцінки ризику важливим є оцінка можливих втрати. Необхідно чітко розрізняти поняття втрат, витрат і збитків.

Витрати – це кошти які були витрачені інвестором на певний проект.

Збиток – це додаткові витрати.

Втрати – це зниження прибутку чи суми доходу порівняно з очікуваною величиною.

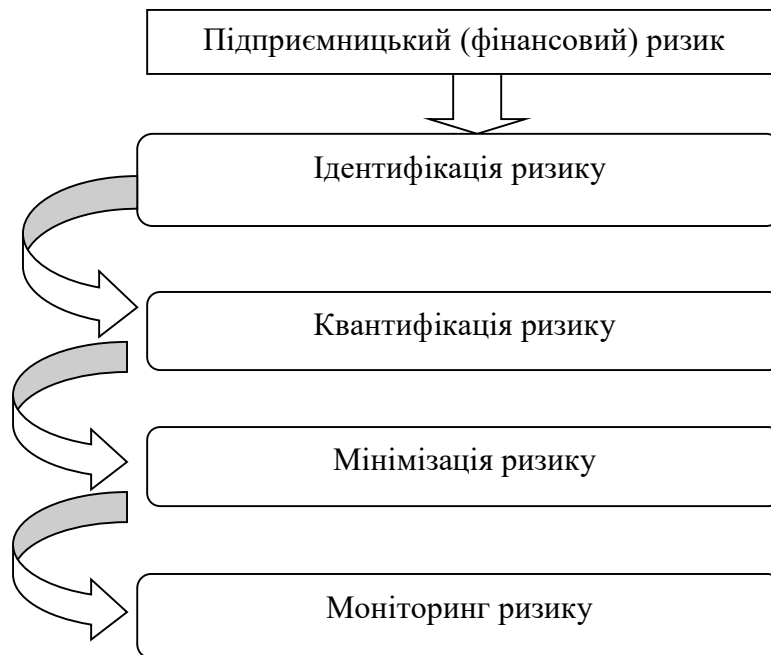
Взагалі процес управління ризиками являє собою частину діяльності керівника організації, спрямовану на її економічний захист від небажаних свідомих або випадкових обставин, що наносять шкоди її діяльності. Політика управління фінансовими ризиками складається з таких етапів:

- 1) встановлення цілей оптимізування ризиків - зростання, зменшення або фіксація ризиків на наявному рівні;
- 2) збирання та аналізування інформації;
- 3) вибір методів оптимізування ризиків за середовищем виникнення ризиків;
- 4) вибір методів оптимізування ризиків з урахуванням їхнього рівня;
- 5) вибір методів оптимізування ризиків з урахуванням специфіки діяльності підприємства.

Методи оптимізації рівня ризику можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних методів відносять страхування; лімітування та резервування; розподіл; диверсифікація; отримання додаткової інформації. Спеціальні методи: реорганізація та реструктуризація підприємства; оновлення основних фондів; використання системи управління якістю; інвестування в розвиток персоналу; налагодження нових зв'язків з партнерами;

- б) вибір комплексу методів оптимізування ризиків [1].

Якщо узагальнити підходи управління фінансовими ризиками, то схематично процес управління фінансовими ризиками можна зобразити таким чином (рисунок).

Етапи управління підприємницькими (фінансовими) ризиками [2]

Процес ідентифікації являє собою встановлення основних видів ризику, що притаманні даному виду діяльності. На даному етапі виконуються наступні функції: збір та аналіз інформації про оточуюче середовище, показники фінансово-господарської діяльності, показники стратегічних чи поточних планів. На основі зібраної інформації проводиться встановлення причин ризику.

Квантифікація ризику передбачає оцінку ризику як якісну так і кількісну. На цьому етапі відбувається порівняння існуючого рівня ризику із допустимим. При оцінці ризику доцільно врахувати ймовірність настання ризику та тривалість його реалізації. В процесі оцінки фінансових ризиків використовують такі методи: статистичні, експертні, аналіз чутливості, метод імітаційного моделювання та ін.. На основі проведеного аналізу відповідно вибирають метод управління ризиком (унікнення, попередження, прийняття ризику, зниження ступеня ризику).

Моніторинг – постійний контроль за рівнем ризику з метою виявлення негативних тенденцій.

Мінімізація – це процес пошуку шляхів зменшення ризику. Основними шляхами зменшення ризиків є: хеджування, лімітування, страхування, створення резервів, диверсифікація та ін..

Основним завданням керівників суб'єктів господарювання є мінімізація ступеня ризику. Процес управління фінансовими ризиками обов'язково передбачає розробку заходів по нейтралізації їх негативних наслідків. Основними методами мінімізації фінансових ризиків є:

- диверсифікація ризиків – це розподіл ресурсів між різними видами діяльності. В диверсифікації виділяють горизонтальну і вертикальну. При вертикальній диверсифікації фінансові ресурси розподіляються між абсолютно різними видами діяльності; горизонтальна диверсифікація передбачає розподіл ресурсів між подібними видами діяльності.

- хеджування – це мінімізація фінансових ризиків, що передбачає забезпечення від коливання цін шляхом заключення контрактів (ф'ючерси, форварди, опціони). Однак хеджування повинно базуватися на експертних оцінках ринків і передбаченні основних тенденцій на цих ринках;

- страхування. Страхування можна розглядати як внутрішній (створення страхових резервів) метод мінімізації ризиків так і зовнішній (заклучення договорів зі страховими компаніями);

- лімітування – це метод встановлення різного роду нормативів з метою фіксації та контролю за певними статтями витрат;

- уникнення ризику – відмова від ризикової операції чи ризикового виду діяльності;

- факторинг – являє собою переуступку дебіторської заборгованості.

Висновки. Управління ризиками підприємства є специфічною сферою фінансового менеджменту. Процес управління фінансовими ризиками підприємства ґрунтується на передбаченні та нейтралізації їх негативних наслідків. Основне завдання побудови системи управління ризиками полягає в тому, щоб вона була простою, прозорою, практичною і відповідала стратегічним цілям підприємства. Одним з основних етапів системи управління фінансовими ризиками є визначення шляхів їх мінімізації, що дає змогу забезпечити ефективну і безперервну господарську діяльність.

Бібліографічний список: 1. Беднарська О.Р. Планування методів оптимізування ризиків у діяльності підприємства / Беднарська О.Р. – Електронний ресурс [Режим доступу]: http://vlp.com.ua/files/03_28.pdf

2. Журавка Ф.О. Методологічні підходи до управління фінансовими ризиками підприємства // О.С. Журавка, Ф.О. Журавка Електронний ресурс [Режим доступу] - [https:// essuir. sumdu. edu. ua/ bitstream/ 123456789/ 54732/ 5/Zhuravka_financial_risk.pdf](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/54732/5/Zhuravka_financial_risk.pdf) 3. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. – 498 с. 4. Кириченко Т.В. Финансовый менеджмент: учебник / Т.В. Кириченко. – М.: 2013. – 484 с. 5. Корж Н.В. Методи управління фінансовими ризиками / Т.В. Корж. – Траектория науки. міжнародний економічний науковий журнал, № 10. – 2016. – С. 11-16.

В.Д. Чумак, Т.Г. Мысник, С.П. Зоря. Теоретические аспекты финансовых рисков и управление ими. В статье обоснована необходимость проведения анализа уровня финансовых рисков на предприятии, который позволит исследовать их влияние на финансовое состояние предприятий. Проанализирована связь между финансовыми рисками и доходностью предприятия, рассмотрена необходимость и основные этапы политики управления финансовыми рисками.

Ключевые слова: предпринимательский риск, финансовый риск, идентификация риска, мониторинг, квантификация, идентификация, минимизация, диверсификация, страхование, управление.

В.Д. Чумак, Т.Г. Мисник, С.П. Зоря. Теоретичні аспекти фінансових ризиків та управління ними. В статті визначено роль та місце підприємницьких ризиків в діяльності суб'єкта господарювання. Вплив ризиків на фінансовий стан підприємства став відчутним з моменту переходу до ринкової економіки. Особливе місце в структурі підприємницьких ризиків посідають фінансові ризики. Тому доцільним було з'ясування змісту даного поняття. Визначено важливість та необхідність проведення аналізу фінансового стану підприємства з метою передбачення негативних наслідків його діяльності. Основне місце в аналізі фінансового стану підприємства відводиться вивченню фінансових ризиків. Процес вивчення фінансових ризиків передбачає ряд етапів, а саме, ідентифікація, квантифікація, мінімізація та моніторинг. Послідовна та якісна реалізація даних етапів забезпечить підприємству можливість прийняття якісних і своєчасних управлінських рішень в процесі управління фінансовими ризиками. В статті визначено взаємозв'язок між поняттями «прибутковість» та «фінансовий ризик» та їх взаємний вплив одне на одного. Процес управління фінансовими ризиками вимагає проведення їх оцінки як кількісної так і якісної. Оцінка передбачає не лише визначення розміру можливих втрат а також і встановлення причини виникнення

ризик, його ймовірність та тривалість дії. Крім того доцільним є врахування фактору мінливості інформації, що використовується при оцінці фінансових ризиків. В статті визначено важливість розробки політики управління фінансовими ризиками, яка повинна відповідати таким вимогам: бути прозорою, практичною, корелювати із стратегічними цілями діяльності підприємства, динамічною та простою.

Ключові слова: підприємницький ризик, фінансовий ризик, ідентифікація ризику, моніторинг, квантифікація, мінімізація, диверсифікація, страхування, управління.

V.D. Chumak, T.H. Mysnyk, S.P. Zoria. Theoretical aspects of financial risks and their management. The role and place of the entrepreneurial risks in the activities of the economic entity are defined in the article. The impact of risks on the financial position of the company became tangible from the moment of transition to a market economy. The financial risks have a special importance in the structure of the business risks. Therefore, it was expedient to find out the content of this concept. The importance and necessity of conducting the analysis of the financial condition of the enterprise in order to predict the negative consequences of its activity are determined. The basic place in the analysis of the financial condition of the enterprise is given to the study of the financial risks. The process of the financial risks studying foresees a number of stages, namely, identification, quantification, minimization and monitoring. The consistent and qualitative implementation of these stages will provide the enterprise with the opportunity to make qualitative and timely management decisions in the process of managing the financial risks. The article defines the interrelations between the concepts of “profitability” and “financial risk” and their mutual influence on each other. The process of financial risk management requires carrying out their assessment both quantitative and qualitative. The assessment involves not only determining the size of the possible losses, but also seeking the causes of the risk, its probability and duration of its action. In addition it is expedient to take into account the variability factor of the information used in the assessment of the financial risks. The article highlights the importance of developing a policy for the financial risks management, which should meet the following requirements: to be transparent, practical, to correlate with the strategic objectives of the enterprise activity, to be dynamic and simple.

Key words: entrepreneurial risk, financial risk, risk identification, monitoring, quantification, minimization, diversification, insurance, management.

Стаття надійшла до редакції: 11.10.2018 р.